

OŁEKSANDR NEPRYĆKYJ

<https://orcid.org/0000-0001-9536-2538>

Państwowy Uniwersytet Pedagogiczny im. M. Kociubynskiego w Winnicy

TETIANA MELNYCZUK

<https://orcid.org/0000-0002-6814-142X>

Państwowy Uniwersytet Pedagogiczny im. M. Kociubynskiego w Winnicy

*Wizerunek Polski (II RP, PRL i III RP)
we współczesnych ukraińskich podręcznikach historii*

Podręczniki historii są zawsze pisane w określonych warunkach historycznych. O ich treści decyduje aktualna sytuacja polityczna, gospodarcza, wojskowa, kulturalna i społeczna. Opis historii innych narodów w pierwszej kolejności odzwierciedla teraźniejszość oraz wizję przyszłości kraju, w którym historia była spisywana. Zmiana realiów pociąga za sobą zmianę podejścia do kreowania wizerunku swego i innych krajów.

Poczynając od roku 2014, wskutek rosyjskiej agresji Ukraina funkcjonuje w nowej, wojennej rzeczywistości. Powstała na skutek tego nowa narracja historyczna różni się diametralnie od tej odziedziczonej po sowieckiej przeszłości – narracji o trzech braterskich narodach: Rosjanach, Ukraińcach i Białorusinach. Od czasu okupacji Krymu aż do inwazji Rosyjskich Sił Zbrojnych na Ukrainę dokonanej 24 lutego 2022 r. stopniowo wzmacniał się obraz Rosji jako wroga Ukraińców. Miało to istotne znaczenie dla kształtowania wizerunku innych krajów, między innymi Polski.

Aby nie powtarzać znanych już wniosków, nie będziemy poddawać analizie wszystkich poprzednich badań ukraińskich podręczników przeprowadzonych przez

Nataliję Jakowenko¹, Teresę Maresz², Beatę Urbanowicz³, Switłanę Baturinę⁴ oraz innych autorów. W niniejszym artykule ograniczymy się jedynie do krótkich uwag na temat kreowania wizerunku Polski i Polaków w ukraińskich szkolnych podręcznikach od 1991 do 2013 r. Obszerne i szczegółowe studium na temat obrazu Polski w zagranicznych podręcznikach historii stanowi w szczególności *Raport o sytuacji Polonii i Polaków za granicą*⁵ Ministerstwa Spraw Zagranicznych Polski. W kontekście ukraińskich podręczników czytamy tam: „W programie nauczania historii powszechnej historia Polski oraz polski wkład w kulturę europejską nie zajmuje zbyt wiele miejsca (...). Stosunkowo dużo miejsca poświęca się Polsce w okresie XVI i XVII w. z naciskiem na rywalizację polsko-rosyjską. (...) dominuje obraz Polski jako najeźdźcy i ciemnościela”⁶. Dalej autorzy piszą: „Konfliktowe sytuacje między Polakami a Ukraińcami do 1939 opisywane są w sposób wyważony i obiektywny. Wątpliwości pojawiają się odnośnie okresu II wojny światowej”⁷. I końcowy wniosek brzmi dość pozytywnie: „Generalnie należy zauważyć, iż tematyka dotycząca Polski jest przedstawiana w ukraińskich podręcznikach na drodze przedstawiania faktów, bez nadmiernej retoryki i stosowania ocen”⁸.

Celem niniejszej analizy jest prezentacja wizerunku Polski w najnowszych ukraińskich podręcznikach, pisanych i opublikowanych już podczas rozpoczętej w 2014 r. wojny rosyjsko-ukraińskiej oraz w trakcie obecnej wojny. Do badań wybraliśmy nie wszystkie dostępne podręczniki do historii dla wszystkich lat nauczania, lecz jedynie podręczniki dla starszych klas (klasy 10-11, odpowiadające klasom III i IV polskiego LO, a wkrótce także klasom I – po wprowadzeniu przedmiotu „historia i społeczeństwo”). Historia wzajemnych oddziaływań narodów ukraińskiego i polskiego pełna jest wojen i mordów, ale także przykładów współpracy, wpływów kulturalnych, migracji itp. Pod tym względem bynajmniej nie jest ona wyjątkowa na tle historii innych sąsiednich narodów. W tym miejscu przywołamy tezę zaczerpniętą z wystąpienia znanego ukraińskiego naukowca i pedagoga, prof. Kostjantyna Korsaka (kandydata nauk fizycznych i doktora nauk filozoficznych), wygłoszonego podczas konferencji naukowej „Europejski wektor rozwoju edukacji na Ukrainie” („Європейський вектор розвитку освіти України”) z 23-24 maja 2003 r. Pół żartem, pół serio Korsak stwier-

¹ N. Jakowenko, *Obraz sąsiada w ukraińskich podręcznikach historii*, „Res Publica” 2011, 25 I, [on-line:] <https://publica.pl/teksty/obraz-sasiada-w-ukrainskich-podrecznikach-historii-3153.html> – 6 IV 2022.

² T. Maresz, *Wspólne dzieje dwóch narodów a ich prezentacja we współczesnych polskich i ukraińskich podręcznikach do historii*, [w:] *Polska–Europa–Świat w szkolnych podręcznikach historii. Zbiór studiów*, red. S. Roszak, M. Strzelecka, A. Wieczorek, Toruń 2008, s. 272-280.

³ B. Urbanowicz, *Ukraina na kartach polskich podręczników historii XX wieku*, „Історичний архів” 2010, вип. 5, s. 158-163.

⁴ С. Батуріна, *Образ поляків і Польщі в українських шкільних підручниках*, „Сіверянський літопис” 2020, № 6, s. 52-62.

⁵ Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP, *Raport o sytuacji Polonii i Polaków za granicą 2009*, Warszawa 2009.

⁶ *Ibidem*, s. 248.

⁷ *Ibidem*, s. 249.

⁸ *Ibidem*.

dził, że Ukraińcy to „normalni Europejczycy”, którzy walczyli ze wszystkimi swoimi sąsiadami (natenczas oprócz Białorusinów). Tak jak Polacy, Niemcy czy Francuzi w ciągu swojej długiej historii walczyli z państwami ościennymi, podobnie Ukraińcy walczyli z Węgrami, Rumunami, Polakami, Rosjanami czy Turkami. Człowiekowi, który dobrze uczył się w szkole, trudno będzie w dorosłym życiu funkcjonować we współczesnym świecie, gdzie z każdej strony otaczają nas wrogowie i na wszystkich powinniśmy być obrażeni. Dlatego trzeba znaleźć sposób na taką prezentację historii danego kraju, która będzie odpowiadać aktualnej sytuacji geopolitycznej na świecie i interesom państwa, ale nie będzie kłamała na temat dziejów. Dla przyszłości i sukcesu narodowego edukacja historyczna ma więc charakter kluczowy⁹.

W odpowiedzi na nowe wyzwania jeszcze w 1993 r. powołana została międzynarodowa Polsko-Ukraińska Komisja Ekspertów do spraw doskonalenia treści podręczników szkolnych do historii i geografii. Porozumienie w sprawie powołania Komisji było efektem negocjacji przeprowadzonych w Kijowie pomiędzy ówczesnymi premierami Ukrainy i Polski – Leonidem Kuczumą i Hanną Suchocką – w celu „zabezpieczenia takiego odzwierciedlenia historii stosunków polsko-ukraińskich, aby uniemożliwić tworzenie wizerunku sąsiedniego narodu jako wroga”¹⁰. Komisja prowadzi analizę treści programów nauczania i podręczników oraz przygotowuje rekomendacje w celu ich polepszenia i unikania kwestii spornych w wykładaniu historii obu narodów.

Polsko-Ukraińska Komisja Ekspertów do spraw doskonalenia treści podręczników szkolnych do historii i geografii kontynuowała swoją działalność także w latach 2014-2022. Analiza protokołów z tych spotkań międzynarodowych wskazuje na intensywną pracę historyków, którzy próbują dojść do porozumienia w kwestiach budzących odwieczne spory historyków i bardzo emocjonalne stanowisko społeczeństwa. Ogólne cechy rozwoju ukraińskiej myśli historyczno-pedagogicznej w najbliższych latach określił Wołodimir Hołowko w swoim referacie „Ukraina vs. Ruskij Mir. Od Euromajdanu do wojny”. Chociaż wystąpienie to nie dotyczyło pisania podręczników, lecz ogólnie sytuacji społeczno-politycznej kraju, padła tam ważna deklaracja nowego podejścia do oceny historii Ukrainy i całej Europy Wschodniej. „Tradycja” akcentowania rywalizacji pomiędzy Ukraińcami a Polakami powinna zejść na drugi plan, natomiast w pierwszej kolejności – zgodnie z rekomendacjami Komisji – autorom ukraińskich podręczników powinno chodzić o „zwrócenie uwagi na rolę polskiego ruchu wyzwolenczego XIX-XX w. we wspólnej walce Ukraińców i Polaków przeciwko wrogim imperializmom”¹¹. Niestety realizować tej rekomendacji w praktyce nie udało się tak łatwo, jak sformułować wnioski Komisji.

⁹ Teza przedstawiona z pamięci współautora niniejszego artykułu, Ołeksandra Nepryckiego, który był członkiem komitetu organizacyjnego wspomnianej konferencji.

¹⁰ О. Удод, *Українсько-польська комісія експертів з питань удосконалення змісту шкільних підручників з історії та географії*, [w:] *Енциклопедія історії України: Україна—Українці*, кн. 2, редкол. В. Смолій [et al.], Київ 2019, [on-line:] http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?Z21ID=&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C2=15 V 2022.

¹¹ *Ministerstwo Edukacji i Nauki. Polsko-Ukraińska Komisja Ekspertów, Protokół XIX posiedzenia Polsko-Ukraińskiej Komisji Ekspertów do spraw doskonalenia treści podręczników szkolnych z historii*

Nowe ukraińskie podręczniki dla 10 klasy ukazały się drukiem w 2018 r., a dla 11 klasy – w roku 2019. Podręczniki z 2018 r. zostały poddane przez stronę polską analizie, której rezultaty zaprezentowano podczas posiedzenia Komisji w Krakowie w dniach 10-14 czerwca kolejnego roku. Wniosek dotyczący podręczników do *Historii powszechnej* głosi, że dzieje Polski przedstawiono

drobiazgowo i w sposób niebudzący zastrzeżeń. Natomiast opis relacji polsko-ukraińskich w podręcznikach do historii Ukrainy skłania do wyrażenia istotnych zastrzeżeń. Brak jest informacji, że ziemie ukraińskie w granicach II Rzeczypospolitej zamieszkiwała także ludność polska i żydowska. Skupienie się na dziejach politycznych powoduje, że w narracji dominuje negatywny obraz relacji polsko-ukraińskich. Przedstawiono jedynie wrogi stosunek władz polskich do Ukraińców. Pominięto inne obszary życia w okresie międzywojennym. W podręcznikach historię ruchu nacjonalistycznego – OUN i UPA – przedstawiono wyłącznie w pozytywnym świetle, nawet wtedy, gdy dotyczy to tak kontrowersyjnych fragmentów historii, jak powstanie rządu J. Stecki w 1941 r. czy antypolskich czystek prowadzonych w latach 1943-1944. Działania UPA pokazano w sposób niepozwalający dostrzec tragicznego losu ludności polskiej, nie podano również wielkości poniesionych przez nią strat. W niektórych podręcznikach w opisach okresu II wojny światowej brak jest informacji o takich wydarzeniach, jak rzeź wołyńska czy działalność na tych ziemiach oddziałów polskiego państwa podziemnego. Za pozytywne należy natomiast uznać ewolucję spojrzenia na postać atamana S. Petlury, jaka zaszła w ostatnich latach. Jest on obecnie przedstawiany jako ukraiński przywódca, próbujący w nadzwyczajnie trudnych warunkach obronić niepodległość państwa ukraińskiego¹².

Podręczniki do *Historii Ukrainy* spotkały się z wieloma zastrzeżeniami. Posiedzenie Komisji w 2020 r., podczas którego miała być zaprezentowana opinia na temat podręczników dla klasy 11, niestety nie odbyło się z powodu pandemii koronawirusa.

Na stronie internetowej Ministerstwa Edukacji i Nauki wśród materiałów z XXI posiedzenia Polsko-Ukraińskiej Komisji Ekspertów do spraw doskonalenia treści podręczników szkolnych historii i geografii (Kraków, 10-14 czerwca 2019 r.)¹³ zamieszczone zostały recenzje podręczników ukraińskich do klasy 10 wykona-

i geografii, Łódź, 10-14 lipca 2017 r., s. 4, [on-line:] <https://www.gov.pl/attachment/514d469a-746e-44b-9c5d-2ed7cf66e78e> – 15 V 2022.

¹² Ministerstwo Edukacji i Nauki. *Polsko-Ukraińska Komisja Ekspertów, Protokół XXI. posiedzenia Polsko-Ukraińskiej Komisji Ekspertów do spraw doskonalenia treści podręczników szkolnych historii i geografii, Kraków, 10-14 czerwca 2019 r.*, s. 3, [on-line:] <https://www.gov.pl/attachment/a9db5028-7033-4e-89-859d-739903a3f7cb> – 15 V 2022.

¹³ Ministerstwo Edukacji i Nauki. *Materiały z XXI. posiedzenia Polsko-Ukraińskiej Dwustronnej Komisji Ekspertów do spraw doskonalenia treści podręczników szkolnych historii i geografii (Kraków, 10-14 czerwca 2019 r.)*, [on-line:] <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/materiały-z-xxi-posiedzenia-polsko-ukraińskiej-dwustronnej-komisji-ekspertow-do-spraw-doskonalenia-tresci-podrecznikow-szkolnych-historii-i-geografii-krakow-10-14-czerwca-2019-r> – 15 V 2022.

ne przez prof. dr. hab. Grzegorza Motykę¹⁴ i dr. hab. Karola Sanojcę, prof. UW. Tekst prof. Motyki zaczyna się od słów: „Z roku na rok można zauważyć powolną poprawę jakości merytorycznej ukraińskich podręczników szkolnych¹⁶. W obu recenzjach odnajdujemy informacje o rozbieżnościach w polskiej i ukraińskiej nauce historycznej, które różnią się zwłaszcza w ocenie stosunków polsko-ukraińskich w II RP, działalności OUN czy UPA. Zostały również sformułowane zarzuty wobec treści merytorycznej. Ale główny wniosek autora brzmi więcej niż optymistycznie i dotyczy między innymi efektów pracy wyżej wymienionej Komisji Ekspertów: „(...) pokazuje to jednak na konieczność dalszego, konsekwentnego dialogu historycznego Polaków i Ukraińców, obejmującego zarówno wymianę naukową między naszymi państwami, jak i współpracę różnych zespołów ekspertów (w tym także tych powołanych przez ministerstwa oświaty). Dotychczasowe doświadczenia pracy komisji pokazują bowiem, że właśnie tego typu współpraca intelektualna najlepiej prowadzi do zbliżenia stanowisk¹⁷.”

Zanim przejdziemy do prezentacji rezultatów analizy podręczników wspomnianych w tytule artykułu, warto przypomnieć, że w programie nauczania szkolnego w Ukrainie (zgodnie ze starą, sowiecką tradycją, od której stopniowo się odchodzi) historia podzielona jest na dwa osobne przedmioty: historię Ukrainy (dawniej była to historia ZSRS jako kraju ojczystego) oraz historię powszechną. Polska jest wspomniana zarówno w pierwszym, jak i drugim przypadku. Podczas prezentacji historii Ukrainy jest ona opisywana jako sąsiad, bez którego dziejów niemożliwe byłoby zrozumienie historii narodowej. Na lekcjach historii powszechnej – jako kraj Europy Środkowo-Wschodniej znajdujący się w nurcie wielu procesów historycznych. Do tego dochodzi współczesny przedmiot integrujący obie dziedziny: historia: Ukraina i świat. Dodatkowo należy wziąć pod uwagę, że podręczniki dla klas profilowanych różnią się od tych przeznaczonych dla klas ogólnokształcących (bez rozszerzonego profilu).

Najnowsze podręczniki do historii Ukrainy dla klas 10 o profilu podstawowym napisane zostały przez takich autorów, jak: Ihor Burnejko, Hanna Chlibowska, Marija Kryżanowska i Oksana Naumczuk (2018)¹⁸, Witalij Własow i Stanisław Kulczycki

¹⁴ G. Motyka, *Opinia na temat podręczników Polianskyj Pawło, Wseswitnia istorija (riweń standardu). Pidručnyk dlia 10 klasu zakładiw zahalnoj serednoj oswity*, „Hramota”, Kyjiw 2018; Mudryj Mar'ian Mychajłowycz, Arkusza Olena Heorhijiwna, *Istorija: Ukrajina i swit (intehrowanyj kurs, riweń standardu). Pidručnyk dlia 10 klasu zakładiw zahalnoj serednoj oswity*, „Henezza”, Kyjiw 2018; Hisem Ołeksandr Wołodymyrowycz, *Wstup do istoriji. Pidručnyk dlia 5 klasu zakładiw zahalnoj serednoj oswity*, „Ranok”, Charkiw 2018, [on-line:] <https://www.gov.pl/attachment/fde12920-3fe7-47ea-a-271-37e476f0fdb8> – 15 V 2022.

¹⁵ K. Sanojca, B.C. Własow, C.B. Кульчицький, *Історія України (рівень стандарту). Підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти*, Видавництво «Літера ЛТД», Київ 2018, s. 254, [on-line:] <https://www.gov.pl/attachment/012a68fd-dfdd-4d68-ab35-db1dd08b6ab1> – 15 V 2022.

¹⁶ G. Motyka, *op. cit.*, s. [1].

¹⁷ *Ibidem*, s. [8].

¹⁸ I. Бурнейко, Г. Хлібовська, М. Крижановська, О. Наумчук, *Історія України. Рівень стандарту. Підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти*, Тернопіль 2018, 256 ss.

(2018)¹⁹, Ołeksij Strukewycz (2018)²⁰, Ołena Pometun i Nestor Hupan (2018)²¹, Natalija Soroczynska i Olha Hisem (2018)²², Ołeksandr Hisem i Ołeksandr Martyniuk²³. Autorami podręczników dla klas profilowanych są Witalij Własow i Stanisław Kulczyčkyj (2018)²⁴, a podręczników do zintegrowanego kursu historii dla klas 10 o profilu podstawowym Marjan Mudryj i Ołena Arkusza (2018)²⁵ oraz Ołeksandr Hisem (2018)²⁶.

Autorzy podręczników do historii powszechnej dla klas 10 o profilu podstawowym to: Ihor Szczupak (2018)²⁷, Pawło Polianskyj (2018)²⁸, Natalija Soroczynska i Olha Hisem (2018)²⁹, Tetiana Ładyczenko (2018)³⁰, Ołeksandr Hisem i Ołeksandr Martyniuk (2018)³¹ oraz Ołeksandr Hisem i Ołeksandr Martyniuk (2018)³² dla klas profilowanych. Wszystkie podręczniki do historii dla klasy 10 opisują dzieje od końca I wojny światowej do końca II wojny światowej, czyli od 1918 r. do 1945 r.

Wydarzenia po II wojnie światowej są przedstawione w podręcznikach dla klasy 11. Do potrzeb niniejszej analizy zostały wykorzystane podręczniki do historii Ukrainy dla klas 11 o profilu podstawowym, a ich autorami są: Wiktor Danylenko i Myroslawa Smolnicka (2019)³³, Natalija Soroczynska i Olha Hisem³⁴, Ołeksandr

¹⁹ В. Власов, С. Кульчицький, *Історія України (рівень стандарту). Підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти*, Київ 2018, 256 ss.

²⁰ О. Струкевич, *Історія України (рівень стандарту). Підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти*, Київ 2018, 240 ss.

²¹ О. Пометун, Н. Гупан, *Історія України. Рівень стандарту. Підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти*, Київ 2018, 256 ss.

²² Н. Сорочинська, О. Гісем, *Історія України. Рівень стандарту. Підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти*, Тернопіль 2018, 256 ss.

²³ О. Гісем, О. Мартинюк, *Історія України. Рівень стандарту. Підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти*, Харків 2018, 240 ss.

²⁴ В. Власов, С. Кульчицький, *Історія України (профільний рівень). Підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти*, Київ 2018, 304 ss.

²⁵ М. Мудрий, О. Аркуша, *Історія: Україна і світ (інтегрований курс, рівень стандарту). Підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти*, Київ 2018, 288 ss.

²⁶ О. Гісем, *Історія: Україна і світ. Інтегрований курс. Рівень стандарту. Підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти*, Харків 2018, 256 ss.

²⁷ І. Щупак, *Всесвітня історія. Рівень стандарту. Підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти*, Київ 2018, 208 ss.

²⁸ П. Полянський, *Всесвітня історія (рівень стандарту). Підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти*, Київ 2018, 256 ss.

²⁹ Н. Сорочинська, О. Гісем, *Всесвітня історія. Рівень стандарту. Підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти*, Тернопіль 2018, 256 ss.

³⁰ Т. Ладиченко, *Всесвітня історія (рівень стандарту). Підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти*, Київ 2018, 160 ss.

³¹ О. Гісем, О. Мартинюк, *Всесвітня історія. Рівень стандарту. Підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти*, Харків 2018, 176 ss.

³² Eidem, *Всесвітня історія. Профільний рівень. Підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти*, Харків 2018, 240 ss.

³³ В. Даниленко, М. Смольницька, *Історія України (рівень стандарту). Підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти*, Київ 2019, 224 ss.

³⁴ Н. Сорочинська, О. Гісем, *Історія України (рівень стандарту). Підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти*, Тернопіль 2019, 240 ss.

Hisem i Ołeksandr Martyniuk (2019)³⁵, Ołeksij Strukewycz i Stepan Drowoziuk (2019)³⁶, Witalij Własow i Stanisław Kulczyckij (2019)³⁷, Hanna Chlibowska, Oksana Naumczuk, Marija Kryżanowska, Ihor Hyrycz i Ihor Burnejko³⁸ oraz Ołeksandr Hisem i Ołeksandr Martyniuk (2019)³⁹, Witalij Własow i Stanisław Kulczyckij (2019)⁴⁰ dla klas profilowanych.

Marjan Mudryj i Ołena Arkusza (2019)⁴¹ to autorzy zintegrowanego kursu historii dla klas 11 o profilu podstawowym.

Z kolei autorami podręczników do historii powszechnej dla klas 11 o profilu podstawowym są: Ihor Szczupak (2019)⁴², Ołeksandr Hisem i Ołeksandr Martyniuk (2019)⁴³, Tetiana Ładyczenko (2019)⁴⁴, Pawło Poliański (2019)⁴⁵ oraz Tetiana Ładyczenko i Jurij Zabłockij (2019)⁴⁶, Ołeksandr Hisem i Ołeksandr Martyniuk (2019)⁴⁷ dla klas profilowanych.

Poszukując odpowiedzi na pytanie, jaki wizerunek Polski znajdziemy na kartach ukraińskich podręczników do historii, musimy wziąć pod uwagę odbiorcę. Istotna jest kwestia percepcji, czyli emocji, które określony materiał wyzwała w czytelniku podczas lektury książki. Przeprowadziliśmy badanie statystyczne mające na celu określenie emocjonalnego zaangażowania czytelników ukraińskich podręczników do historii. Wzięli w nim udział studenci IV roku Wydziału Historycznego Państwowego Uniwersytetu Pedagogicznego im. Mychajła Kociubynskiego w Winnicy – łącznie 62 osoby (badanie przeprowadzono w maju 2022 r., dwa miesiące przed otrzymaniem przez studentów dyplomu nauczycielskiego stopnia licencjatu).

³⁵ O. Гісем, О. Мартинюк, *Історія України. Рівень стандарту. Підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти*, Харків 2019, 288 ss.

³⁶ О. Струкевич, С. Дровозюк, *Історія України (рівень стандарту). Підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти*, Київ 2019, 240 ss.

³⁷ В. Власов, С. Кульчицький, *Історія України (рівень стандарту). Підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти*, Київ 2019, 256 ss.

³⁸ Г. Хлібовська, Г. Хлібовська, М. Крижановська, О. Наумчук, *Історія України. Рівень стандарту. Підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти*, Тернопіль 2019, 256 ss.

³⁹ О. Гісем, О. Мартинюк, *Історія України. Профільний рівень. Підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти*, Харків 2019, 256 ss.

⁴⁰ В. Власов, С. Кульчицький, *Історія України (профільний рівень). Підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти*, Київ 2019, 288 ss.

⁴¹ М. Мудрий, О. Аркуша, *Історія: Україна і світ (інтегрований курс, рівень стандарту). Підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти*, Київ 2019, 304 ss.

⁴² І. Щупак, *Всесвітня історія. Рівень стандарту. Підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти*, Київ 2019, 256 ss.

⁴³ О. Гісем, О. Мартинюк, *Всесвітня історія. Рівень стандарту. Підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти*, Харків 2019, 224 ss.

⁴⁴ Т. Ладиченко, *Всесвітня історія (рівень стандарту). Підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти*, Київ 2019, 160 ss.

⁴⁵ П. Полянський, *Всесвітня історія (рівень стандарту). Підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти*, Київ 2019, 256 ss.

⁴⁶ Т. Ладиченко, Ю. Заблоцький, *Всесвітня історія (профільний рівень). Підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти*, Київ 2019, 224 ss.

⁴⁷ О. Гісем, О. Мартинюк, *Всесвітня історія. Профільний рівень. Підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти*, Харків 2019, 240 ss.

Studenci otrzymali wszystkie wymienione powyżej podręczniki w wersji elektronicznej. Po zapoznaniu się z tekstami mieli wypełnić tabelę, wskazując w każdym podręczniku ogólną liczbę wzmianek o Polsce i użycia słów „Polska”, „Polacy”, „polski” itp. wraz z określeniem, jaka jest (zdaniem studentów historyków) konotacja każdego z tych słów: negatywna, pozytywna czy neutralna. Żeby standaryzować wykonywanie zadania, studenci przypomnieli określenie konotacji (pozytywnej, negatywnej i neutralnej) w znaczeniu wyłącznie akademickim⁴⁸ oraz opracowali przykłady z podręczników, jak kontekst użycia historycznych faktów może oddziaływać na pozytywną albo negatywną konotację (np. wejście Polski do UE może być po prostu historycznym faktem, ale w przypadku jego użycia w podręczniku dla ukraińskiej szkoły nabywa konotacji pozytywnej, ponieważ wiąże się z europejskimi dążeniami Ukrainy i pozytywnym wizerunkiem Europy w świadomości większości Ukraińców).

Percepcja każdej osoby ma – co oczywiste – indywidualny charakter. Jednak uśredniony w skali całej grupy wskaźnik oceny daje możliwość określenia charakterystycznych cech zawartego w podręcznikach przekazu, który wpływa na emocjonalne utrwalenie wizerunku Polski i Polaka u ukraińskiego czytelnika – nauczyciela lub ucznia. Współzależność pomiędzy liczbą punktów wskazuje na pozytywny, neutralny lub negatywny wizerunek Polski w danym podręczniku.

Tabela 1: Konotacja używania słów „Polska”, „Polacy”, „polski” itp. we współczesnych ukraińskich szkolnych podręcznikach do historii dla klas 10 i 11

Nr	Podręcznik	Liczba użycia słów „Polska”, „Polacy”, „polski” itp.	Wzmianki z konotacją pozytywną	Wzmianki z konotacją negatywną	Wzmianki z konotacją neutralną
Historia Ukrainy dla klas 10 o profilu podstawowym					
1	I. Бурнейко, Г. Хлібовська, М. Крижановська, О. Наумчук, <i>Історія України. Рівень стандарту. Підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти</i> , Тернопіль 2018, 256 ss.	237	79	102	56
2	В. Власов, С. Кульчицький, <i>Історія України (рівень стандарту). Підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти</i> , Київ 2018, 256 ss.	254	79	123	52

⁴⁸ *Конотація*, [on-line:] <https://termin.in.ua/konotatsiia/> – 15 V 2022.

Nr	Podręcznik	Liczba użycia słów „Polska”, „Polacy”, „polski” itp.	Wzmianki z konotacją pozytywną	Wzmianki z konotacją negatywną	Wzmianki z konotacją neutralną
3	O. Струкевич, <i>Історія України (рівень стандарту). Підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти</i> , Київ 2018, 240 ss.	258	68	114	76
4	O. Гісем, O. Мартинюк, <i>Історія України. Рівень стандарту. Підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти</i> , Харків 2018, 240 ss.	336	145	76	115
5	H. Сорочинська, O. Гісем, <i>Історія України. Рівень стандарту. Підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти</i> , Тернопіль 2018, 256 ss.	234	70	94	70
6	O. Пометун, H. Гупан, <i>Історія України. Рівень стандарту. Підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти</i> , Київ 2018, 256 ss.	194	52	38	104
	Ogółem historia Ukrainy dla klas 10 o profilu podstawowym	1513	493	547	473
Historia Ukrainy dla klas 10 profilowanych					
7	B. Власов, C. Кульчицький, <i>Історія України (профільний рівень). Підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти</i> , Київ 2018, 304 ss.	288	46	37	205
	Ogółem historia Ukrainy dla klas 10 profilowanych	288	46	37	205
Historia: Ukraina i świat dla klas 10. Kurs zintegrowany					
8	M. Мудрий, O. Аркуша, <i>Історія: Україна і світ (інтегрований курс, рівень стандарту). Підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти</i> , Київ 2018, 288 ss.	312	84	106	122

Nr	Podręcznik	Liczba użycia słów „Polska”, „Polacy”, „polski” itp.	Wzmianki z konotacją pozytywną	Wzmianki z konotacją negatywną	Wzmianki z konotacją neutralną
9	O. Giśem, <i>Istoria: Ukraina i świat. Integrowany kurs. Rівень стандарту. Підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти</i> , Харків 2018, 256 ss.	440	86	173	181
	Ogółem historia: Ukraina i świat dla klas 10. Kurs zintegrowany	752	170	279	303
Historia powszechna dla klas 10 o profilu podstawowym					
10	I. Щупак, <i>Всесвітня історія. Рівень стандарту. Підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти</i> , Київ 2018, 208 ss.	218	63	28	127
11	П. Полянський, <i>Всесвітня історія (рівень стандарту). Підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти</i> , Київ 2018, 256 ss.	227	79	32	116
12	Н. Сорочинська, О. Giśem, <i>Всесвітня історія. Рівень стандарту. Підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти</i> , Тернопіль 2018, 256 ss.	170	92	64	14
13	Т. Ладиченко, <i>Всесвітня історія (рівень стандарту). Підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти</i> , Київ 2018, 160 ss.	42	15	12	15
14	О. Giśem, О. Мартинюк, <i>Всесвітня історія. Рівень стандарту. Підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти</i> , Харків 2018, 176 ss.	135	41	25	69
	Ogółem historia powszechna dla klas 10 o profilu podstawowym	792	290	161	341

Nr	Podręcznik	Liczba użycia słów „Polska”, „Polacy”, „polski” itp.	Wzmianki z konotacją pozytywną	Wzmianki z konotacją negatywną	Wzmianki z konotacją neutralną
Historia powszechna dla 10 klas profilowanych					
15	O. Giсем, O. Мартинюк, <i>Всесвітня історія. Профільний рівень. Підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти</i> , Харків 2018, 240 ss.	195	56	30	109
	Ogółem historia powszechna dla klas 10 profilowanych	195	56	30	109
	Ogółem historia powszechna dla klas 10	3540	1055	1054	1431
Historia Ukrainy dla klas 11 o profilu podstawowym					
16	В. Даниленко, М. Смольницька, <i>Історія України (рівень стандарту). Підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти</i> , Київ 2019, 224 ss.	48	9	27	12
17	Н. Сорочинська, О. Giсем, <i>Історія України (рівень стандарту). Підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти</i> , Тернопіль 2019, 240 ss.	94	26	50	18
18	О. Giсем, О. Мартинюк, <i>Історія України. Рівень стандарту. Підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти</i> , Харків 2019, 288 ss.	77	29	18	30
19	О. Струкевич, С. Дровозюк, <i>Історія України (рівень стандарту). Підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти</i> , Київ 2019, 240 ss.	85	21	36	28
20	Г. Хлібовська, О. Наумчук, М. Крижаноська, І. Гирич, І. Бурнейко, <i>Історія України. Рівень стандарту. Підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти</i> , Тернопіль 2019, 256 ss.	60	26	21	13

Nr	Podręcznik	Liczba użycia słów „Polska”, „Polacy”, „polski” itp.	Wzmianki z konotacją pozytywną	Wzmianki z konotacją negatywną	Wzmianki z konotacją neutralną
21	В. Власов, С. Кульчицький, <i>Історія України (рівень стандарту). Підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти</i> , Київ 2019, 256 ss.	50	16	15	19
	Ogółem historia Ukrainy dla klas 11 o profilu podstawowym	414	127	167	120
Historia Ukrainy dla klas 11 profilowanych					
22	В. Власов, С. Кульчицький, <i>Історія України (профільний рівень). Підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти</i> , Київ 2019, 288 ss.	53	17	15	21
23	О. Гісем, О. Мартинюк, <i>Історія України. Профільний рівень. Підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти</i> , Харків 2019, 256 ss.	65	27	15	23
	Ogółem historia Ukrainy dla klas 11 profilowanych	118	44	30	44
Historia: Ukraina i świat dla klas 11. Kurs zintegrowany					
24	М. Мудрий, О. Аркуша, <i>Історія: Україна і світ (інтегрований курс, рівень стандарту). Підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти</i> , Київ 2019, 304 ss.	92	30	14	48
	Ogółem historia: Ukraina i świat dla klas 11. Kurs zintegrowany	92	30	14	48
Historia powszechna dla klas 11 o profilu podstawowym					
25	І. Щупак, <i>Всесвітня історія. Рівень стандарту. Підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти</i> , Київ 2019, 256 ss.	109	31	27	51

Nr	Podręcznik	Liczba użycia słów „Polska”, „Polacy”, „polski” itp.	Wzmianki z konotacją pozytywną	Wzmianki z konotacją negatywną	Wzmianki z konotacją neutralną
26	O. Giсем, O. Мартинюк, <i>Всесвітня історія. Рівень стандарту. Підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти</i> , Харків 2019, 224 ss.	103	47	25	31
27	T. Ладиченко, <i>Всесвітня історія (рівень стандарту). Підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти</i> , Київ 2019, 160 ss.	46	27	9	10
28	П. Полянський, <i>Всесвітня історія (рівень стандарту). Підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти</i> , Київ 2019, 256 ss.	99	45	26	28
	Ogółem historia powszechna dla klas 11 o profilu podstawowym	357	150	87	120
Historia powszechna dla klas 11 profilowanych					
29	T. Ладиченко, Ю. Заблоцький, <i>Всесвітня історія (профільний рівень). Підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти</i> , Київ 2019, 224 ss.	84	36	12	36
30	O. Giсем, O. Мартинюк, <i>Всесвітня історія. Профільний рівень. Підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти</i> , Харків 2019, 240 ss.	129	57	27	45
	Ogółem historia powszechna dla klas 11 profilowanych	213	93	39	81
	Ogółem historia powszechna dla klas 11	1194	444	337	413
	Ogółem wszystkie podręczniki	4734	1499	1391	1844

Wnioski płynące z przeprowadzonego badania tłumaczą, dlaczego opinia Komisji Ekspertów do spraw doskonalenia treści podręczników na temat podręczników do historii Ukrainy dla klas 10 była tak krytyczna. W czterech z sześciu podręczników przeznaczonych dla uczniów klas o profilu podstawowym liczba wzmianek o Polsce o negatywnej konotacji przekracza liczbę odnośników z konotacją pozytywną. Tylko

w dwóch podręcznikach z sześciu proporcje są odwrotne. Jeżeli porównywać liczbę wzmianek z konotacją negatywną i neutralną, widzimy, że w tych samych czterech podręcznikach liczba odniesień z neutralną konotacją jest mniejsza od wskaźnika konotacji negatywnej. Najbardziej negatywny wizerunek Polski przedstawia podręcznik autorstwa Ołeksija Strukewycza. Liczba wzmianek z negatywną konotacją przekracza w nim wskaźnik konotacji pozytywnej ponad półtora raza (odpowiednio 114 do 68). Wskaźnik konotacji neutralnej w tym podręczniku to 76. Z kolei najbardziej pozytywny wizerunek Polski i Polaków kreuje podręcznik współautorstwa Ołeksandra Hisema i Ołeksandra Martyniuka: 145 wzmianek z konotacją pozytywną i tylko 76 z negatywną, przy 115 wzmiankach o charakterze neutralnym.

Analogiczną sytuację możemy zaobserwować w przypadku podręczników do zintegrowanego kursu dla klas 10 historia: Ukraina i świat. Obecne są dwa podręczniki i w obu liczba wzmianek o Polsce i Polakach z konotacją negatywną przekracza wskaźnik z konotacją pozytywną (odpowiednio 106 do 84 i 173 do 86).

Dla klas 11, podobnie jak dla klas 10, w Ukrainie wykorzystuje się sześć podręczników o profilu podstawowym. Liczba odniesień do Polski i Polaków w tych książkach jest mniejsza niż w przypadku podręczników dla klas 10 o takim samym profilu ponad trzy i pół razy (odpowiednio 414 do 1513), jednak także tutaj przeważa negatywny wizerunek Polski. W trzech z sześciu podręczników liczba wzmianek o negatywnej konotacji przekracza wskaźnik konotacji pozytywnej. Znamiona „parytetu” dostrzegane są w jednym podręczniku (15 wzmianek negatywnych i 16 pozytywnych). W dwóch podręcznikach liczba pozytywnych odniesień jest większa niż negatywnych. Podobnie jak w przypadku podręczników dla klas 10, w czterech podręcznikach dla klas 11 liczba wzmianek o zabarwieniu negatywnym jest większa od wskaźnika konotacji neutralnej. Z odwrotną sytuacją – niż w przypadku podręcznika dla klas 10 – mamy do czynienia w przypadku podręcznika historia: Ukraina i świat dla klas 11 kursu zintegrowanego: 30 wzmianek o konotacji pozytywnej i dwukrotnie mniej (14) wzmianek o konotacji negatywnej, przy wskaźniku konotacji neutralnej na poziomie 48.

Należy przy tym zauważyć, że wszystkie podręczniki do przedmiotu historia Ukrainy dla klas profilowanych (jeden dla klas 10 i dwa dla klas 11) mają jednoznacznie większe wskaźniki konotacji pozytywnej niż negatywnej (odpowiednio 46 do 37; 17 do 15; 27 do 15).

Najbardziej negatywny wizerunek Polski znajdziemy na kartach podręcznika napisanego przez Wiktora Danylenkę i Myroslawę Smolniczką. Liczba wzmianek o Polsce i Polakach jest w tym podręczniku w ogóle najmniejsza ze wszystkich książek do nauczania przedmiotu historia Ukrainy (tylko 48 razy), a liczba wzmianek o negatywnej konotacji zdecydowanie przekracza wskaźnik konotacji pozytywnej (odpowiednio 27 do 9). Wskaźnik konotacji neutralnej to 12. Z kolei najbardziej pozytywny wizerunek Polski prezentuje podręcznik napisany, podobnie jak w przypadku podręcznika dla klas 10, przez Ołeksandra Hisema i Ołeksandra Martyniuka. 29 wzmianek o konotacji pozytywnej i 18 o negatywnej, przy 30 wzmiankach neutralnych.

Wśród podręczników do historii powszechnej dla klas 10 i 11, zarówno tych dla klas o profilu podstawowym, jak i kierunkowych, nie znajdziemy żadnego, w którym konotacja negatywna przeważałaby nad pozytywną. Przywołując konkretne liczby: w pięciu podręcznikach dla klas 10 o profilu podstawowym Polska i Polacy są wspomniani łącznie 792 razy, z czego 290 to wzmianki o konotacji pozytywnej, 161 – o konotacji negatywnej i 341 – neutralnej. Jeżeli weźmiemy pod uwagę dodatkowo podręcznik dla klas profilowanych, to różnica ta będzie jeszcze bardziej znacząca: 346 wzmianek o konotacji pozytywnej i tylko 191 negatywnych (neutralne – 450). Dla klas 11 napisano cztery podręczniki o profilu podstawowym i dwa dla klas profilowanych. Ogółem w podręcznikach dla klas o profilu podstawowym naliczyliśmy 357 wzmianek o Polsce/Polakach, z czego 150 ma charakter pozytywny i 87 negatywny. Łącznie z podręcznikami klas profilowanych mamy ogółem 570 wzmianek, z czego aż 243 o konotacji pozytywnej i 126 o negatywnej.

W XX w. (podobnie jak w czasach wcześniejszych) wzajemne stosunki pomiędzy Ukraińcami a Polakami były bardzo skomplikowane, co daje się zauważyć w podręcznikach do historii Ukrainy. Liczby zaprezentowane w tabeli skorelowane są z merytoryczną treścią podręczników, historycznymi wydarzeniami owych czasów i współczesnym stanem stosunków polsko-ukraińskich.

Trzeba oddać sprawiedliwość międzynarodowej Komisji Ekspertów i autorom podręczników: dramatyczną historię stosunków polsko-ukraińskich starali się oni przedstawić na tyle bezkonfrontacyjnie, na ile to w ogóle było możliwe. Przykładowo możemy zwrócić uwagę na podręcznik dla klas 10 o profilu podstawowym autorstwa Ihora Burnejki, Hanny Chlibowskiej, Mariji Kryżanowskiej i Oksany Naumczuk⁴⁹. Znajdziemy w nim 5. rozdział zatytułowany: *Ziemie zachodnioukraińskie w okresie międzywojennym (Західноукраїнські землі в міжвоєнний період)*. Wiele mówiące są także nagłówki podrozdziałów: § 34. *Ziemie ukraińskie w składzie Polski (Українські землі в складі Польщі)*; § 35. *Życie polityczne na ziemiach ukraińskich w składzie Polski (Політичне життя на українських землях в складі Польщі)*; § 36. *Ukraińcy pod władzą Rumunii w dobie międzywojennej (Українці під владою Румунії за міжвоєнної доби)*. Istotnie, część terytorium współczesnej Ukrainy, niemającej wówczas własnej państwowości, należała między innymi do takich państw, jak II Rzeczpospolita i Rumunia. Jednak w jednym nagłówku fakt ten podawany jest neutralnie (pewne terytorium było częścią innego państwa), a w innym – akcentowany jest element przemocy – że naród przebywał pod obcą władzą. Jest to oczywista konotacja negatywna.

Klucz do zrozumienia różnic w podejściu do prezentowania stosunków polsko-ukraińskich czy rumuńsko-ukraińskich w pierwszej połowie XX w. znajdziemy w aktualnych międzynarodowych relacjach państw w czasach nam współczesnych. Na przełomie XX i XXI w. Rumunia wysuwała pod adresem Ukrainy roszczenia dotyczące Wyspy Węży, która to kwestia była rozpatrywana przez Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości ONZ w latach 2004-2009. Po niekorzystnej dla siebie

⁴⁹ I. Бурнейко, Г. Хлібовська, М. Крижановська, О. Наумчук, *op. cit.*

decyzji sądu Rumunia poruszyła nową kwestię – przynależności wyspy Majkan na rzece Dunaj⁵⁰. Poza tym nie istniała żadna międzynarodowa ukraińsko-rumuńska komisja ekspertów do spraw podręczników do historii...

Porażka Ukraińców w zakresie prób ukonstytuowania i utrzymania państwa ukraińskiego po I wojnie światowej rzuca cień na stosunki ze wszystkimi krajami, do których przynależały ziemie włączone później do Ukraińskiej Socjalistycznej Republiki Sowieckiej. Jeszcze po ogłoszeniu niepodległości Ukrainy w 1991 r. w podręcznikach wciąż zauważalny był cień rozżalenia wobec Polaków, że państwo polskie po I wojnie światowej powstało, a ukraińskie – nie.

Chociaż nie ulega wątpliwości, że Ukraińcom w składzie II RP żyło się lepiej niż tym, którzy znaleźli się pod władzą Związku Sowieckiego, to sam fakt sprawowania polskiej władzy nad tym terytorium, działalność OUN i UPA czy akcja „Wisła” nie sprzyjały tworzeniu pozytywnego wizerunku II RP i Rzeczypospolitej (1944-1952) w ukraińskich podręcznikach. Tym bardziej że propaganda sowiecka, a później rosyjska zdecydowanie i skutecznie podtrzymywała funkcjonowanie stereotypowych wizerunków „Ukraińca-ludobójcy” i „Polaka-ciemieżyciela”. Mimo to we współczesnych ukraińskich podręcznikach Polska nie jawi się jako wróg Ukrainy, lecz jest raczej pokazana bądź jako rywal w walce o państwowość, bądź jako ofiara okoliczności historycznych i reżimów totalitarnych. Nawet odpowiedzialnością za akcję „Wisła” w podręcznikach⁵¹ obarcza się nie Polskę jako państwo czy Polaków jako naród, lecz komunistyczny reżim ówczesnej Polski i ZSRS.

Pozytywne skojarzenia z Polską budzą w ukraińskich podręcznikach porozumienie pomiędzy Semenem Petlurą i Józefem Piłsudskim, sojusz przeciwko Armii Czerwonej oraz dzieje wojny polsko-bolszewickiej. Zwycięstwo Polaków nad wrogiem Ukraińców jest zawsze dobrze odbierane przez ukraińskiego czytelnika. Z kolei historia roku 1939 budzi u współczesnych Ukraińców współczucie i solidarność z Polakami, którzy stali się ofiarami napaści zbrojnej i zmywy sowieckich bolszewików i niemieckich nazistów.

Wizerunek PRL w podręcznikach do historii Ukrainy nie jest wyraźny, gdyż oba narody funkcjonowały w obozie socjalistycznym równolegle i wzajemnie oddziaływanie dwóch państw zaczęło się dopiero po rozpadzie ZSRS i powstaniu III RP oraz niepodległej Ukrainy. Współczesna Polska jest prezentowana bardzo pozytywnie: jako pierwsze państwo, które uznało niepodległość Ukrainy, rzecznik interesów Ukrainy w Europie i solidny partner gospodarczy.

Można powiedzieć, że w podręcznikach do historii Ukrainy dla klas 10 i 11 wizerunek Polski ewoluuje od budzącej kontrowersje wśród ukraińskich historyków II RP do Polski współczesnej, postrzeganej jako przyjazny partner.

⁵⁰ Więcej o stosunkach ukraińsko-rumuńskich zob. Т. Безега, *Українсько-Румунські територіальні суперечності: історичний аналіз та сучасний стан*, „Науковий вісник університету. Серія історія” 2012, вип. 29, s. 36-42.

⁵¹ В. Власов, С. Кульчицький, *Історія України (профільний рівень). Підручник для 11 класу...*, s. 22; О. Гісем, О. Мартинюк, *Історія України. Профільний рівень. Підручник для 11 класу...*, s. 19.

W ukraińskich podręcznikach do historii powszechnej wizerunek Polski jest bardziej pozytywny i przyjazny, gdyż autorzy skupiają się nie tyle na skomplikowanych momentach wzajemnego oddziaływania Polaków i Ukraińców, ile na dziejach postrzeganych w większej, światowej skali. W tym kontekście wyraźnie zarysowuje się wizerunek Polski jako symbolu „wolnego świata” walczącego z wrogimi ludzkości totalitarnymi reżimami, padającego ofiarą wrogich sił i znów odbudowanego w postaci III Rzeczypospolitej. Taka Polska jest sojusznikiem Ukrainy w walce z komunistycznym dziedzictwem ZSRS, nazistowską Trzecią Rzeszą czy neoimperialistyczną Rosją.

Najbardziej pozytywnym wizerunkiem, w przypadku podręczników do historii Ukrainy, cieszy się III RP, co jest naturalnie związane z proeuropejskimi aspiracjami Ukrainy, a także jej dążeniem do dołączenia do struktur NATO i UE, jak również wojną z Federacją Rosyjską (następcą Imperium Rosyjskiego oraz ZSRS).

Negatywny wizerunek Polski pierwszej połowy XX w. żywi się historią OUN, UPA i akcji „Wisła”, pozytywny zaś opiera się na współpracy Petlury i Piłsudskiego, walce Polaków z bolszewizmem i hitlerowskim nazizmem. Negatywny wizerunek PRL związany jest z przemocą komunistów wobec polskiego narodu i próbami obalenia reżimu komunistycznego przez Polaków. Polska po upadku komunizmu jest w ukraińskich podręcznikach do historii przedstawiana jako kraj, który zdołał osiągnąć to, do czego Ukraina dążyła bezskutecznie, nie mogąc wciąż dopiąć celu.

Konkludując: w ukraińskich szkolnych podręcznikach do historii wizerunek Polski (II RP, PRL i III RP) nie jest jednoznacznie odbierany jako zły czy dobry. W szkolnych podręcznikach odzwierciedlone są skomplikowane stosunki polsko-ukraińskie i inaczej być nie może. Inny przekaz byłby niezgodny z prawdą historyczną i zakrawałby na propagandę.

W podręcznikach do historii Ukrainy wizerunek Polski jest gorszy od wizerunku w podręcznikach do historii powszechnej, ponieważ opisywanie ścisłych wzajemnych oddziaływań Polaków i Ukraińców wymusza na autorach konieczność zaprezentowania ukraińskiej strony skomplikowanych polsko-ukraińskich relacji, które – same z siebie – nie były nigdy ani jednoznacznie dobre, ani wyłącznie złe. Natomiast w skali historii powszechnej Polska występuje w roli sojusznika Ukrainy w walce z totalitaryzmem.

Negatywna część wizerunku Polski sięga swymi korzeniami do czasów rywalizacji pomiędzy Polakami i Ukraińcami w pierwszej połowie XX w., a pozytywna strona wzajemnych relacji opiera się na wspólnocie celów w walce z totalitaryzmem, obroną demokracji, integracją z UE i NATO. Na skutek tego wizerunek II RP oraz Polski w latach 1944-1952 jest gorszy od wizerunku III RP (a wizerunek PRL w ogóle nie jest wyraźny), co jest ściśle związane z wydarzeniami historycznymi i aktualną sytuacją międzynarodową.

„Polepszający się” na przestrzeni 100 lat (1918-2018) wizerunek Polski w ukraińskich szkolnych podręcznikach do historii wskazuje na dobre perspektywy przyszłej polsko-ukraińskiej współpracy. Uczniowie ukraińskich szkół widzą tę pozytywną dynamikę i wszystko wskazuje na to, że będą ją kontynuować.

Bibliografia

Protokoły i raporty:

Ministerstwo Edukacji i Nauki, *Materiały z XXI. posiedzenia Polsko-Ukraińskiej Dwustronnej Komisji Ekspertów do spraw doskonalenia treści podręczników szkolnych historii i geografii (Kraków, 10-14 czerwca 2019 r.)*, [on-line:] <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/materiały-z-xxi-posiedzenia-polsko-ukraińskiej-dwustronnej-komisji-ekspertów-do-spraw-doskonalenia-treści-podreczników-szkolnych-historii-i-geografii-kraków-10-14-czerwca-2019-r> – 15 V 2022.

Ministerstwo Edukacji i Nauki. Polsko-Ukraińska Komisja Ekspertów, *Protokół XIX posiedzenia Polsko-Ukraińskiej Komisji Ekspertów do spraw doskonalenia treści podręczników szkolnych z historii i geografii, Łódź, 10-14 lipca 2017 r.*, [on-line:] <https://www.gov.pl/attachment/514d469a-746e-44bb-9c5d-2ed7cf66e78e> – 15 V 2022.

Ministerstwo Edukacji i Nauki. Polsko-Ukraińska Komisja Ekspertów, *Protokół XXI. posiedzenia Polsko-Ukraińskiej Komisji Ekspertów do spraw doskonalenia treści podręczników szkolnych historii i geografii, Kraków, 10-14 czerwca 2019 r.*, [on-line:] <https://www.gov.pl/attachment/a9db5028-7033-4e89-859d-739903a3f7cb> – 15 V 2022.

Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP, *Raport o sytuacji Polonii i Polaków za granicą 2009*, Warszawa 2009.

Podręczniki szkolne:

Бурнейко І., Хлібовська Г., Крижановська М., Наумчук О., *Історія України. Рівень стандарту. Підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти*, Тернопіль 2018.

Власов В., Кульчицький С., *Історія України (профільний рівень). Підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти*, Київ 2018.

Власов В., Кульчицький С., *Історія України (профільний рівень). Підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти*, Київ 2019.

Власов В., Кульчицький С., *Історія України (рівень стандарту). Підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти*, Київ 2018.

Власов В., Кульчицький С., *Історія України (рівень стандарту). Підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти*, Київ 2019.

Гісем О., *Історія: Україна і світ. Інтегрований курс. Рівень стандарту. Підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти*, Харків 2018.

Гісем О., Мартинюк О., *Всесвітня історія. Профільний рівень. Підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти*, Харків 2018.

Гісем О., Мартинюк О., *Всесвітня історія. Профільний рівень. Підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти*, Харків 2018.

Гісем О., Мартинюк О., *Всесвітня історія. Рівень стандарту. Підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти*, Харків 2018.

Гісем О., Мартинюк О., *Всесвітня історія. Рівень стандарту. Підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти*, Харків 2019.

Гісем О., Мартинюк О., *Історія України. Профільний рівень. Підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти*, Харків 2019.

- Гісем О., Мартинюк О., *Історія України. Рівень стандарту. Підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти*, Харків 2018.
- Гісем О., Мартинюк О., *Історія України. Рівень стандарту. Підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти*, Харків 2019.
- Даниленко В., Смольницька М., *Історія України (рівень стандарту). Підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти*, Київ 2019.
- Ладиченко Т., *Всесвітня історія (рівень стандарту). Підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти*, Київ 2018.
- Ладиченко Т., *Всесвітня історія (рівень стандарту). Підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти*, Київ 2019.
- Ладиченко Т., Заблоцький Ю., *Всесвітня історія (профільний рівень). Підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти*, Київ 2019.
- Мудрий М., Аркуша О., *Історія: Україна і світ (інтегрований курс, рівень стандарту). Підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти*, Київ 2018.
- Мудрий М., Аркуша О., *Історія: Україна і світ (інтегрований курс, рівень стандарту). Підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти*, Київ 2019.
- Полянський П., *Всесвітня історія (рівень стандарту). Підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти*, Київ 2018.
- Полянський П., *Всесвітня історія (рівень стандарту). Підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти*, Київ 2019.
- Пометун О., Гупан Н., *Історія України. Рівень стандарту. Підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти*, Київ 2018.
- Сорочинська Н., Гісем О., *Всесвітня історія. Рівень стандарту. Підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти*, Тернопіль 2018.
- Сорочинська Н., Гісем О., *Історія України. Рівень стандарту. Підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти*, Тернопіль 2018.
- Сорочинська Н., Гісем О., *Історія України (рівень стандарту). Підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти*, Тернопіль 2019.
- Струкевич О., *Історія України (рівень стандарту). Підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти*, Київ 2018.
- Струкевич О., Дровозюк С., *Історія України (рівень стандарту). Підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти*, Київ 2019.
- Хлібовська Г., Наумчук О., Крижановська М., Гирич І., Брунейко І., *Історія України. Рівень стандарту. Підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти*, Тернопіль 2019.
- Щупак І., *Всесвітня історія. Рівень стандарту. Підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти*, Київ 2018.
- Щупак І., *Всесвітня історія. Рівень стандарту. Підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти*, Київ 2019.

Opracowania:

- Jakowenko N., *Obraz sąsiada w ukraińskich podręcznikach historii*, „Res Publica” 2011, 25 I, [on-line:] <https://publica.pl/teksty/obraz-sasiada-w-ukrainskich-podrecznikach-historii-3153.html> – 6 IV 2022.
- Maresz T., *Wspólne dzieje dwóch narodów a ich prezentacja we współczesnych polskich i ukraińskich podręcznikach do historii*, [w:] *Polska–Europa–Świat w szkolnych podręcznikach historii. Zbiór studiów*, red. S. Roszak, M. Strzelecka, A. Wiczorek, Toruń 2008, s. 272-280.

- Motyka G., *Opinia na temat podręczników Polianskyj Pawło, Wseswitnia istorija (riweń standardu)*. *Pidrucznik dlia 10 klasu zakładiw zahalnoji serednoji oswity*, „Hramota”, Kyjiw 2018; *Mudryj Mar’ian Mychajłowycz, Arkusza Ołena Heorhijiwna, Istorija: Ukrajina i swit (intehrowanyj kurs, riweń standardu)*. *Pidrucznik dlia 10 klasu zakładiw zahalnoji serednoji oswity*, „Henezza”, Kyjiw 2018; *Hisem Oleksandr Wołodymyrowycz, Wstup do istoriji*. *Pidrucznik dlia 5 klasu zakładiw zahalnoji serednoji oswity*, „Ranok”, Charkiw 2018, [on-line:] <https://www.gov.pl/attachment/fde12920-3fe7-47ea-a271-37e476f0fdb8> – 15 V 2022.
- Sanojca K., В.С. Власов, С.В. Кульчицький, *Історія України (рівень стандарту)*. *Підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти*, Видавництво «Літера ЛТД», Київ 2018, с. 254, [on-line:] <https://www.gov.pl/attachment/012a68fd-dfdd-4d68-ab35-db1d-d08b6ab1> – 15 V 2022.
- Urbanowicz B., *Ukraina na kartach polskich podręczników historii XX wieku*, „Історичний архів” 2010, вип. 5, s. 158-163.
- Батуріна С., *Образ поляків і Польщі в українських шкільних підручниках*, „Сіверянський літопис” 2020, № 6, s. 52-62.
- Безега Т., *Українсько-Румунські територіальні суперечності: історичний аналіз та сучасний стан*, „Науковий вісник Ужгородського університету. Серія історія” 2012, вип. 29, s. 36-42.
- Конотація, [on-line:] <https://termin.in.ua/konotatsiia/> – 15 V 2022.
- Удод О., *Українсько-польська комісія експертів з питань удосконалення змісту шкільних підручників з історії та географії*, [w:] *Енциклопедія історії України: Україна—Українці*, кн. 2, редкол. В. Смолій [et al.], Київ 2019, [on-line:] http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?Z21ID=&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C2 – 15 V 2022.

Oleksandr Neprytskyi, Tetiana Melnychuk, *Image of Poland (Second Polish Republic, Polish People’s Republic and Third Polish Republic) in Modern Ukrainian History Textbooks*

The article analyses which image of Poland is present in modern Ukrainian textbooks of history for pupils of 10th and 11th forms (regarding the period since 1918 till present) that were written after the start of the Russian-Ukrainian war in 2014 and were published during 2018-2019.

The study is based on content analysis of 30 textbooks on *The History of Ukraine, World History* and the integrated course “History: Ukraine and the World” for pupils of 10th and 11th forms. In order to determine how positive or negative is the image of Poland that is formed in the mind of the reader, the 4th year students of the History Department of Mykhaylo Kotsiubynsky Vinnitsia State Pedagogical University were asked to determine the number of mentions of the words Poland, Polish, the Poles etc. with positive, neutral and negative connotation in every textbook. The obtained results were then subject to quality analysis.

We may observe the ambiguous reflection of the image of Poland in Ukrainian history schoolbooks, which is a logical reflection of long-lasting and complex historical relations between the Poles and the Ukrainians. In general, the image of Poland in *The History of Ukraine* textbooks is worse than the one presented in the *World History* textbooks as the authors were forced to show different sides of Polish-Ukrainian interaction in the 20th century. However, real historical conditions for Polish-Ukrainian friendship and cooperation at the current stage and the results of the work of the Joint International Committee of Experts on Improving the Content of School Textbooks have undoubtedly influenced the situation – in spite of highlighting truly difficult relations between the two peoples, the “enemy image” of Poland is not formed; attention is mostly focused on broad political, social, cultural and other circumstances that have led to ambiguous situations in Polish-Ukrainian relations. At the world history level authors mostly focused on presenting Poland as a victim of totalitarian regimes and a symbol of the fight for freedom.

The negative part of the image of Poland goes back to the confrontation between the Polish and the Ukrainians in the 1st half of the 20th century (after the events of World War I) and the positive side is based on unity in resisting totalitarianism, protection of democracy, integration into the EU and NATO. Consequently, the image of the Second Polish Republic and the Polish Republic of 1944-1952 is worse than the image of the Third Polish Republic (the image of Polish People’s Republic is very indistinct altogether).

This image of Poland, which is gradually improving in Ukrainian textbooks of history from 1918 to 2018 is an indicator of good prospects for further international cooperation as the pupils see the positive dynamics and will be able to continue this process.

Keywords: Ukrainian textbooks of History, image, Second Polish Republic, Polish People’s Republic, Third Polish Republic, Polish-Ukrainian relations, Russian-Ukrainian war